

Платформа 1. ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЇЇ ІНТЕГРАЦІЇ З НАУКОЮ ТА БІЗНЕСОМ

УДК 378:338.465.4

І. Грищенко, Т. Власюк

vlasuiktm@gmail.com

Київський національний університет технологій та дизайну, Київ

УТОЧНЕННЯ КАТЕГОРІАЛЬНО-ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ефективний розвиток системи освіти в Україні залежить від системи вищої освіти, а заклади вищої освіти (далі – ЗВО) набувають значення ключової структури «суспільства знань», «інформаційного суспільства», «економіки заснованої на знаннях».

Усі дослідники, які працюють у сфері освіти, однак у тому, що, витрачаючи кошти на освіту, як особистості, так і суспільство отримують взаємну вигоду [1, 2, 3]. Ця тема є дуже актуальною в умовах переходу до постіндустріального суспільства, у якому значну роль набувають нові види послуг насамперед у таких сферах як: охорона здоров'я, освіта, соціальне обслуговування, а також послуги професіоналів, наприклад, консалтинг, аудит, проведення досліджень і оцінювання, обслуговування комп'ютерних систем, здійснення системного аналізу [4].

Макродослідження показують, що чим вищий рівень економічного розвитку країни, тим більшого значення для економічного зростання набуває вища освіта. Нині університети – це не лише центри з підготовки кваліфікованих спеціалістів та освіти громадян, а й центри створення і поширення нових знань, тобто вони виступають рушійною силою розвитку економіки.

Вважаємо, що освітнє виробництво доцільно розглядати як процес створення освітніх продуктів, у процесі взаємодії суб'єкта і об'єкта освітнього середовища, що виражені набутими знаннями, уміннями та іншими компетентностями окремого індивіда, які призводять до корисного ефекту.

В процесі освітнього виробництва відбувається взаємодія засобів та предметів праці, що вписується у схему класичного виробництва (рис. 1).

Рис. 1. Основні категорії освітнього виробництва

В основі освітньої діяльності, як і будь-якої іншої, є людська праця, як «... творець споживчих вартостей, як корисна праця, незалежна від будь-яких

суспільних форм умова існування людей, вічна, природна необхідність...» [5].

На відміну від інших сфер економічної діяльності, у галузі освіти засоби праці не мають першорядного значення. Для здійснення освітнього процесу, звичайно, також потрібні матеріально-речові засоби: будівлі, обладнання для аудиторій, навчально-методичний інвентар тощо, але їхню роль не слід абсолютизувати. Сучасні технології освітнього процесу, адаптація ЗВО до ринкового середовища зумовлюють розширене тлумачення поняття матеріально-технічної бази як комплексу матеріально-речових елементів, технологій навчального процесу відповідно до світових зразків, досягнень педагогіки і науково-технічного прогресу та забезпечують замовнику набуття фаху, розвиток особистості і самореалізацію [6, с. 3].

Предмет (об'єкт) праці в освіті є досить специфічним. Ним виступає не матеріальне, а людська особистість, індивідуальна, неповторна за своєю суттю, яка постійно знаходиться в стані розвитку. Причому розвиток освіти неможливий без активної участі самої особистості в процесі навчання та виховання. Людина, яка навчається, є одночасно споживачем освітніх продуктів і співучасником їх виробництва. У цьому полягає основна відмінність створення освітніх продуктів від будь-яких інших [7, с. 16].

Освітній продукт може бути у матеріально-речовій формі (товар), або нематеріальній формі (послуга). До освітніх продуктів ЗВО відносять: освітні послуги, засоби передавання знань, компетентності.

Освітня послуга як продукт освітнього виробництва має специфічні риси, а саме поєднує в собі ознаки приватного та громадського блага. Послуги освіти часто відносять до категорії змішано-суспільних благ, тому що їх використання окремим споживачем обумовлено низкою обставин: рівнем здібностей і знань, рівнем освіти тощо. Як відомо, у ринковій економіці існують товари і послуги загального користування, виробництво яких оплачується однією частиною населення (платниками податків), а користуються іншими (наприклад, користувачами освітніх послуг) [8].

Специфіка освітніх послуг виявляється в їх класичних характеристиках (невідчутність, невіддільність від джерела, непостійність якості, неможливість збереження) та індивідуальних рисах. Неможливість збереження освітніх послуг виявляється двояко: по-перше, неможливо надати послуги в повному обсязі заздалегідь і скласти їх як матеріальний товар в очікуванні підвищення попиту; по-друге, з часом людина забуває отриману інформацію, знання. У зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу відбувається старіння знань [9].

До специфічних особливостей освітніх послуг найчастіше відносяться такі: 1) висока ємність інтелекту; 2) відстрочка виявлення результативності і залежність результатів від умов майбутньої роботи і життя випускника вищого навчального закладу; 3) відносна тривалість виконання; 4) необхідність подальшого супроводу й оновлення послуг; 5) залежність послуги від місця її надання і місця проживання потенційних студентів; 6) неможливість перепродажу тощо [10, с.193]. Також виробництво освітніх послуг має низку додаткових властивостей: неможливість безпосереднього кількісного підрахунку освітніх послуг; конкурсний характер освіти; освітні послуги належать до дорогих послуг, оскільки головним чинником їх виробництва є висококваліфікована праця педагогів [11].

У науковій літературі існує декілька підходів до трактування поняття «освітня послуга», що пов'язано з розглядом різних аспектів проблем освітнього виробництва. Одні науковці розглядають поняття освітня послуга як організований процес навчання для одержання необхідних знань, навичок і вмінь, інші як процес задоволення потреб споживача в освіті.

Вважаємо, що найбільш ґрунтовним є визначення освітньої послуги як «цілеспрямованої діяльності фізичних і юридичних осіб, за основу якої взято навчання для задоволення різноманітних інтелектуальних потреб людини й суспільства в нових знаннях, уміннях, навичках, розвиткові індивідуальних здібностей» [1].

У освітньому процесі дуже важливою є трансляція знань та створення і підбір знань для конкретних спеціальностей в конкретному навчальному закладі [12]. Засоби передавання знань створюються і оновлюються постійно в процесі освітнього виробництва для освітнього процесу (монографії, підручники, посібники, навчальні та методичні матеріали, статті тощо). Науково-технічний прогрес продукує появу все нових засобів передання інформації, телекомунікаційних систем, комп'ютерів та іншої складної техніки. Сучасні засоби значно полегшують роботу викладача, допомагають йому надавати скоріше і в більшому обсязі необхідну інформацію [7, с. 15].

Досягнення і результати освітнього виробництва зводяться до нових освітніх якостей індивіда, які проявляються через його компетентності. Компетентності – це динамічна комбінація знань,

вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи здійснювати професійну та навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Отже, в умовах інноваційного розвитку змінюється функціональна роль освіти: із транслятора знань і генератора специфічних навичок і вмінь вона перетворюється, по-перше, в безпосереднього виробника знань і, по-друге, в активного учасника процесу трансформації цих знань у нові продукти, технології та послуги. Відповідно, в центр виходить сфера виробництва, передачі та поширення знань, або освіта, що вимагає серйозного перетворення насамперед ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грищенко І. М. Професійна освіта в системі економічних досліджень : монографія. Київ : Грамота, 2014. 384 с.

2. Алімова Н. К., Пугач В. Н. Економіка образования: развитие взглядов. Экономика образования. 2010. № 1. С. 4-29.

3. Ван дер Плуч Ф. Вклад университетов в экономическое развитие. Экономика образования. 2010. № 2. С. 74-80.

4. Белл Д. Третья технологическая революция и ее возможные социально-экономические последствия. Москва : Академия, 2004. 788 с.

5. Маркс К. Капітал. Критика політичної економії. Т. 1. Кн. 1. Процес виробництва капіталу. К.: Держ. вид. політ. літ. УРСР, 1954. 791 с.

6. Штуль, В. П. Розвиток матеріально-технічної бази вищих навчальних закладів за концепцією маркетингу: автореф. дис. ... к.е.н. : 08.06.01. Львів, 2005. 24 с.

7. Падалка О.С., Каленюк І.С. Економіка освіти та управління. К.: Педагогічна думка. 2012. 184 с.

8. Ящук Т. А. Ринок освітніх послуг в Україні: сутність та тенденції розвитку. URL: www.dspspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/1/

9. Ромін А. В. Економічні механізми в системі управління вищими навчальними закладами. Теорія та практика державного управління. 2014. Вип. 3(46). С. 135-140.

10. Шилова В. І. Удосконалення державного регулювання освітніх послуг. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2016. № 4. С. 191-194.

11. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний і зарубіжний досвід : монографія. Київ. 2001. 208 с.

12. Грищенко І. М. Економічна діяльність вищих навчальних закладів. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки. Спецвипуск : Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти України : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 5 жовтня 2015 р. Київ, 2015. С. 21-28.